

Валерій ДАВИДЕНКО,
кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник
відділу проблем функціональної діяльності
прокуратури Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ РОЗКРАДАНЬ* ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА ВІЙСЬКОВИМИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

Ключові слова: спеціальні знання; призначення судових експертиз; незаконне заволодіння військовим майном; військові службові особи; методика розслідування військових злочинів.

У практиці розкриття, розслідування та попередження злочинів відомі дві форми використання спеціальних знань. Перша із них передбачена кримінально-процесуальним законодавством (судові експертизи, участь спеціалістів у підготовці й проведенні слідчих дій), друга – не передбачена ним (консультативно-довідкова діяльність фахівців з окремих галузей знань). Особливого значення ця проблема набуває у зв'язку із застосування спеціальних знань в процесі досудового слідства, оскільки регламентується не тільки правовими чинниками, а й тактичними особливостями призначення та проведення судових експертиз.

У ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» зазначено, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства.

Експертиза (від лат. *expertus* – досвідчений) – дослідження спеціалістом (експертом) конкретних питань, вирішення яких ви-

магає спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва тощо [1, 1545].

Водночас залучення у справі певних фахівців, призначення судових експертиз аж ніяк не означає, що слідчий недостатньо володіє знаннями в даній галузі або зовсім не має їх. За окремими категоріями знань він може бути обізнаний не менше спеціаліста. Це допомагатиме слідчому при визначенні предмета та пріоритетних напрямів майбутнього експертного дослідження, буде корисним для справи, але, на наш погляд, не є обов'язковим. Адже основне завдання слідства – розкриття злочину, а слідчого – його розслідування, виявлення елементів професійності, творчості у складному процесі пошуку об'єктивної істини у справі [2, 236–238]. Крім того, у межах правового регулювання діяльності слідчий не може виконувати у справі обов'язки спеціаліста або експерта чи заміщати їх. Він повинен залишатися безстороннім, об'єктивно оцінювати одержані висновки.

Щодо використання спеціальних знань у діяльності органів слідства та дізнання слушною є думка В. Реваки, що оволодіння професійними і спеціальними знаннями дає слідчому змогу краще сприймати інформацію у справі, домінувати під час складного перебігу слідчої ситуації, оперативного професійно реалізовувати процесуальні й тактичні рішення [3, 34–35].

* Термін «розкрадання» нами використовується як узагальнююче поняття привласнення, розтрати або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Проблеми використання спеціальних знань при розкритті та розслідуванні злочинів досліджували багато вчених-юристів. Натомість поза увагою науковців в Україні залишалась методика розслідування окремих військових злочинів, структурну складову якої і становить така форма використання спеціальних знань, як призначення судових експертиз.

Серед військових злочинів найпоширеніші та найбільш небезпечні з огляду на забезпечення матеріальної складової бойової готовності військ є злочини, пов'язані із незаконним заволодінням військовослужбовцями військовим майном. Суспільну небезпеку цих діянь значно посилює їх вчинення саме військовими службовими особами, в оперативному управлінні яких і перебуває військове майно. Саме ця особливість і є визначальною у реалізації слідчим тактичного рішення – призначення у справі судових експертиз.

Таким чином, судова експертиза – це процесуальна дія, що складається з виконання за дорученням слідчого (органу дізнання) або суду у визначеній законом формі досліджень різних об'єктів відповідними спеціалістами та дачі на підставі цих досліджень висновків із спеціальних питань, які є джерелами доказів, а наявні в них фактичні дані – доказами [4, 163].

У складному процесі розслідування злочинів, пов'язаних з розкраданням військового майна, встановлення фактів, що мають доказове значення у справі, відбувається шляхом безпосереднього сприйняття слідчим слідчої картини (тоді ж у свідомості слідчого формується ідеальна модель механізму події злочину), а також в результаті науково-дослідного вивчення якостей об'єктів дослідження та встановлення взаємозв'язку між ними, тобто проведенням судової експертизи. Результати такого дослідження матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про подію злочину, згідно зі ст. 65 Кримінально-процесуального кодексу України (КПК України) можуть бути визнані доказами в кримінальній справі.

Особливості призначення та проведення судової експертизи регламентовано статтями 75–77, 196–205 КПК України з дотриманням загальних рекомендацій криміналістики.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням військовим

майном військовими службовими особами, слідчими військових прокуратур переважно досліджуються фінансово-господарські документи та питання виробничого характеру, а тому призначаються та проводяться такі види судових експертиз: судово-економічні (планово-економічні, фінансово-економічні), судово-бухгалтерські (експертизи бухгалтерських операцій на промислових підприємствах, в бюджетних організаціях, на підприємствах торгівлі, в будівельних організаціях тощо); судово-товарознавча експертиза; судово-технологічна експертиза; криміналістичні (почеркознавча, техніко-криміналістична експертиза документів, трасологічні експертизи та ін.); інженерно-технічні; судово-агропромислові. В разі необхідності дослідження питань з інших галузей знань, обумовленої певною слідчою ситуацією, слідчим можуть бути призначені й інші судові експертизи.

Вітчизняні криміналісти приділяли значну увагу питанням підготовки, призначення та проведення судових експертиз.

На наш погляд, доцільно їх систематизувати і викласти перелік елементів підготовки судових експертиз при розслідуванні зазначеної категорії злочинів у такій послідовності:

- вивчення та аналіз обставин, що викликали необхідність призначення судової експертизи, визначення предмета експертного дослідження;
- вивчення інформаційно-довідкової бази даних, криміналістичних обліків, літератури з певної галузі знань, здійснення консультацій з фахівцями конкретної галузі знань;
- проведення слідчих та певних організаційних дій, результати яких стануть основою інформаційної моделі описової й резолютивної частини постанови про призначення судової експертизи (слідчі огляди, допити, відтворення обстановки та обставин події тощо);
- одержання зразків для експертного дослідження та їх збереження;
- вибір експертної установи або експерта; винесення постанови про призначення конкретної судової експертизи, формулювання запитань для вирішення їх експертом, прийняття рішення щодо задоволення клопотань заінтересованих осіб;
- підготовка об'єктів і зразків для експертного дослідження та направлення експерту

таким чином, щоб зберегти їх форму, кількість та якість.

При розслідуванні зазначеної категорії злочинів більшість питань із наведеного переліку застосування окремих спеціальних знань стосуються галузі судової бухгалтерії та економіки.

Так, судово-бухгалтерська експертиза призначається, коли виникли сумніви щодо повноти, об'єктивності, професійності проведеної ревізії та застосованих ревізорами методів, а також у разі необхідності перевірки правильності оформлення окремих фінансово-господарських операцій.

Залежно від особливостей конкретної галузі діяльності можуть бути призначені судові експертизи бухгалтерських операцій та документації в різних галузях господарства [5, 40].

Професор В.Ю. Шепітько зазначає, що судово-бухгалтерська експертиза є одним із найбільш поширених видів судово-економічних експертиз. Водночас розслідування розкрадань військового майна може потребувати проведення й інших експертиз цього класу. За таких умов без висновків експертів з питань фінансування й кредитування, ціноутворення неможливо достатньо повно встановити ряд важливих для розслідування обставин, зокрема розмір спричиненої злочином матеріальної шкоди, наприклад, у складних справах про крадіжки, пов'язані з виготовленням та реалізацією продукції без її обліку. Тому може виникнути потреба призначити не тільки судово-бухгалтерську, а й інші види судово-економічних експертиз [6, 319]. До таких зокрема слід віднести планово-економічні судові експертизи, судові фінансово-економічні та судово-економічні експертизи в окремих галузях виробництва.

Необхідність проведення економічних експертиз виникає переважно під час розслідування розкрадань військового майна на відомчих виробничих підприємствах, в системі військової торгівлі та ін.

У межах планово-економічної експертизи можуть бути з'ясовані наступні питання: чи правильно складено виробничий, фінансовий або торговий план підприємства торгівлі; чи відповідає дійсності звіт підприємства про виконання плану.

Фінансово-економічна експертиза призначається для перевірки правильності до-

тримання встановлених вимог, що регулюють фінансові, економічні й договірні відносини організації з партнерами (наприклад, поставальниками продукції в Збройні Сили України на конкурсній основі), проведення операцій з цінними паперами, відповідність фінансових операцій бюджетним вимогам тощо.

За наслідками проведення судово-товарознавчої експертизи можуть бути з'ясовані питання щодо якості готових промислових і продовольчих товарів, продукції, майна, їх сорт, виробник, відповідність вимогам зберігання, а також інші наступні типові питання: а) яким є найменування певного товару, як може бути розшифроване наявне на ньому маркування; б) чи відповідають вимогам умови зберігання, транспортування певного товару (продукції); в) яка могла бути фактична природна втрата товару (продукції) в певних умовах їх зберігання, транспортування тощо; г) на якому саме підприємстві виготовлено певну продукцію; ґ) яка вартість продукції (одиниці товару) з урахуванням відсотка його зносу; д) чи відповідають маркувальні позначки товару (продукції) їх сорту і якості; е) чи виготовлено певний товар (продукцію) із належних компонентів у відповідних технологічних умовах.

Під час розслідування розкрадань військового майна не слід нехтувати перспективами проведення й криміналістичних експертиз.

Спосіб заволодіння військовим майном шляхом зловживання військовою службовою особою службовим становищем означає, що вона порушує свої повноваження і використовує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарчі функції всупереч інтересам служби для незаконного і безоплатного обороту військового майна: незаконно дає вказівку матеріально відповідальній особі, підлеглий їй, про видачу майна; отримує майно за фіктивними документами тощо.

На наш погляд, доцільно зазначити, що під час розслідування цієї категорії злочинів слідчі, вбачаючи фінансово-господарську спрямованість вчинених протиправних дій, поза увагою можуть залишати матеріальні сліди та відображення. На місці події можуть залишатися й його традиційні сліди, зокрема мікрооб'єкти та мікросліди [7, 8–14], подальше експертно-криміналістичне дослідження яких допоможе значно розширити доказову базу даних.

Вважаємо, що в процесі розслідування злочинів, пов'язаних із розкраданням військового майна, найбільш типовими можуть бути наступні криміналістичні експертизи:

а) судово-технічна експертиза документів; б) судово-почеркознавча експертиза; в) експертиза підроблених грошей, цінних паперів; г) судово-трасологічна експертиза; г') експертиза рельєфних знаків; д) експертиза реквізитів документів; е) експертиза відбитків печаток і штампів; є) експертиза цілого за частинами; ж) експертиза речовин,

матеріалів та виробів; з) судова ґрунтознавча експертиза.

В умовах конкретної слідчої ситуації можуть бути призначені й інші криміналістичні експертизи.

Таким чином, підготовка та призначення слідчим судових експертиз при розслідуванні зазначеної категорії злочинів – складний та багатоплановий процес, що вимагає ретельної підготовки, поєднання напруженої розумової діяльності, організаційних умінь і тактичних навичок.

Список використаних джерел:

1. Советский энциклопедический словарь [гл. ред. А.М. Прохоров; редкол.: А.А. Гусев и др.] – 4-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1987. – 1600 с.
2. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія: наук.-метод. посіб. / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2000. – 376 с.
3. Ревака В.М. Використання спеціальних знань у діяльності органів слідства та дізнання / В.М. Ревака // Вісник прокуратури. – 2010. – № 3. – С. 34–35.
4. Белкин Р.С. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин, Е.М. Лифшиц – М.: Новый Юристъ, 1997. – 176 с.
5. Біленчук П.Д. Судові експертизи в цивільному, арбітражному і кримінальному процесі: довідник / Біленчук П.Д., Курко М.Н., Стахівський С.М. – К.: В & В, 1998. – 52 с.
6. Криминалістика. Криміналістическа тактика и методика расследования преступлений: учеб. для студентов юридических вузов / под ред. проф. В.Ю. Шепитько. – Х.: ООО «Одиссей», 2001. – 528 с.
7. Клименко Н.І. Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів: метод. посіб. / Н.І. Клименко, Г.В. Лінючев; за заг. ред. І.П. Красюка. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2008. – 74 с.

Валерій ДАВИДЕНКО

**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ РОЗКРАДАНЬ
ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА ВІЙСЬКОВИМИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ**

Резюме

Розглянуто проблеми призначення судових експертиз при розслідуванні злочинів, пов'язаних із розкраданням військового майна військовими службовими особами. Запропоновано алгоритм дій слідчого військової прокуратури на стадії призначення експертиз, визначено типовий перелік судових експертиз та предмет їх дослідження.

Валерій ДАВЫДЕНКО

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ХИЩЕНИЙ
ВОЕННОГО ИМУЩЕСТВА ВОЕННЫМИ ДОЛЖНОСТНЫМИ ЛИЦАМИ**

Резюме

Рассмотрены проблемы назначения судебных экспертиз при расследовании преступлений, связанных с хищением военного имущества военными должностными лицами. Предложен алгоритм действий следователя военной прокуратуры на стадии назначения экспертиз, определен типичный перечень судебных экспертиз и предмет их исследования.

Valeriy DAVYDENKO

**APPLICATION OF SPECIAL KNOWLEDGE DURING INVESTIGATION
OF MILITARY PROPERTY EMBEZZLEMENT BY MILITARY OFFICIALS**

Summary

The issues of forensic expert examination initiation during the investigation of crimes related to military property embezzlement by military officials are considered in the article. The algorithm of investigation actions at this stage is suggested and typical list of forensic examinations as well as subject of their study are determined.